

Motion till riksdagen 2025/26:172

av Birger Lahti m.fl. (V)

med anledning av skr. 2024/25:140 2025 års redogörelse för företag med statligt ägande

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	2
1 Statliga bolag.....	3
2 SJ AB.....	4
3 Swedavia.....	5
4 Vattenfall.....	5
5 Sveaskog.....	6
6 SBAB.....	6
7 Samhall.....	8
8 Akademiska Hus.....	8
9 Apoteket.....	9
10 Statliga bolag och handel med Israel.....	9
11 Grundlagsskydd för gemensam egendom.....	9
12 Återförstatliga rättsväsendets fastigheter.....	10

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samhällsnyttan alltid ska stå i fokus för ägarstrategin samtidigt som företagen bedrivs ekonomiskt effektivt, och i de fall viktiga samhällsintressen står i konflikt med de statliga bolagens vinstkrav ska målsättningen i ägarstrategin ses över, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om de statligt ägda företagens ansvar i att möta demografiska utmaningar, såsom avfolkning, åldrande befolkning och regional obalans, och företagens roll i att bidra till en mer jämlik samhällsutveckling, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att företag med statligt ägande bör verka för en ökad förädling i syfte att skapa arbetstillfällen och öka exportvärdet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att företag med statligt ägande bör uppträda neutralt och ska därför inte vara medlemmar i Svenskt Näringsliv eller liknande intresseorganisationer och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör stoppa eventuella expansionsplaner kopplade till Swedavia och i stället se hur tågtrafiken kan expanderas för att täcka inrikes resor och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en portalparagraf bör föras in i Vattenfalls bolagsordning med den lydelse som anges i motionen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Vattenfall bör ges i uppdrag att utreda investeringskostnaderna för att återföra ett ekologiskt hållbart flöde av vatten till den torrlagda delen av Lilla Luleälven och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör omarbete ägardirektiven för de statliga bolag som ansvarar för naturresurser med en längre omloppstid i syfte att avkastningskraven ska följa en längre tidsperiod och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om SBAB:s ändrade uppdrag och avkastningskrav och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ändra ägardirektiven på så sätt att SBAB ska åläggas att upprätthålla god service och goda villkor i hela landet och därigenom bli ett samhällsnyttigt företag och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att SBAB också bör få i uppdrag att se över hur man kan bidra till att finansiera lån för företag på landsbygden och vilka särskilda aspekter som då bör beaktas och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att SBAB bör få i uppdrag att aktivt arbeta med att utveckla lösningar och produktutveckling för små och medelstora företag i syfte att utgöra ett komplement till marknaden och stödja hållbara investeringar och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för att ändra ägaranvisningen för Samhall så att kravet på affärsmässighet utgår och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en analys av metodiken på området hållbart företagande i relation till Samhalls arbetsmiljö och olycksfallsstatistik och rapportera denna till riksdagen och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att statliga bolag inte ska handla med Israel så länge Israels folkmord i Gaza och ockupationen av Palestina pågår och tillkännager detta för regeringen.

1 Statliga bolag

Vänsterpartiet menar att staten bör använda sitt ägarskap av statliga bolag för att tillgodose samhällsnyttiga ändamål. Kravet på lönsamhet i statliga bolag ska inte gå före samhällsnyttan. De statliga bolagen ska användas aktivt för att bygga Sverige tryggare, mer jämlikt och ekologiskt hållbart, för att öka konkurrenskraften och inte minst för att jämna ut orättvisa skillnader mellan stad och landsbygd.

För att hela Sverige ska kunna leva och utvecklas behöver alla ha likvärdiga grundförutsättningar, oavsett postnummer. Statliga bolag ägs i grunden av folket, inte av regeringen. Det innebär också att de har ett särskilt ansvar för att bidra till jämlik service och tillgång till viktiga samhällsfunktioner i landet, från stad till landsbygd. Därför är det hög tid att uppdatera ägardirektiven för flera av de statliga bolagen, så att de bättre speglar hela Sveriges behov och potential.

Samhällsnyttan ska alltid stå i fokus för statens ägarstrategi, utan att tumma på ekonomisk effektivitet. I de fall viktiga samhällsintressen står i konflikt med de statliga bolagens vinstkrav ska målsättningen i ägarstrategin ses över. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Statliga företag har även ett särskilt demografiskt ansvar. De spelar en nyckelroll i hur samhället möter utmaningar som t.ex. färre barn, fler äldre eller en krympande arbetsför befolkning. Det måste sättas tydliga ramar för hur de statliga bolagen ska ta sitt ansvar och hur detta ska konkretiseras i det dagliga arbetet.

Regeringen bör tillsätta en utredning om de statligt ägda företagens ansvar i att möta demografiska utmaningar, såsom avfolkning, åldrande befolkning och regional obalans, och företagens roll i att bidra till en mer jämlik samhällsutveckling. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen måste se till att befintliga direktiv följs. Vänsterpartiet motsätter sig utförsäljningar av statliga företag och vill i stället bygga en stark innovationsstruktur med tillverkning, forskning och huvudkontor kvar i Sverige. Statligt ägande behövs som motvikt till spekulationskapitalism och kortsiktiga vinstkrav, särskilt inom samhällsviktiga områden. Det måste både utökas och utvecklas för att vi ska kunna styra samhällsutvecklingen demokratiskt.

Vänsterpartiet vill utreda nya statliga initiativ, som en grön investeringsbank, och stärka ägandet inom infrastruktur, bostadsbyggande och energi för att driva hållbar utveckling. Staten ska vara en aktiv ägare i bolag som Vattenfall, LKAB och Sveaskog, och genom ägardirektiv främja teknikutveckling, klimatåtgärder och fler jobb. Vidare

har svensk industri (särskilt skogs-, gruv- och stålsektorn) stor potential att skapa fler jobb och öka exporten genom ökad förädling. Men det kräver en stark statlig politik, forskning och samverkan med näringslivet.

Företag med statligt ägande bör verka för en ökad förädling i syfte att skapa arbetstillfällen och öka exportvärdet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Förtroendet för statliga institutioner är helt avgörande för demokratins legitimitet. Därför måste statligt ägda bolag agera föredömligt och med full transparens. Det har tidigare framkommit att flera vd:ar för statliga bolag sitter i styrelser för Svenskt Näringsliv och dess organisationer, som t.ex. Almega och Svensk Handel. Dessa organisationer har bedrivit intensiva kampanjer mot regeringens politik. Det är anmärkningsvärt att statliga bolag på detta sätt agerar i strid med sin egen ägare, dvs. regeringen. Vänsterpartiet anser att det är olämpligt att näringslivets intresseorganisationer får en så tydlig genväg in i statliga bolag.

Företag med statligt ägande bör uppträda neutralt och ska därför inte vara medlemmar i Svenskt Näringsliv eller liknande intresseorganisationer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vidare vill regeringen nu skala ned den årliga verksamhetsberättelsen för statliga bolag, med motiveringen att den är för omfattande och svåröverskådlig. Men i praktiken innebär det att vissa typer av rapporteringar tas bort, även om de visar viktig information. Givetvis ska redovisningen vara tydlig, men det får inte bli på bekostnad av insyn och transparens i hur statens bolag faktiskt sköts. Vänsterpartiet menar att det finns skäl att vara vaksam på den här utvecklingen.

Slutligen vill Vänsterpartiet se en offensiv statlig företagspolitik med höga ambitioner. Det statliga ägandet ska utgå från svenska förutsättningar men även följa förändringar på världsmarknaden och i omvärlden. I den här motionen lyfter vi några exempel där vi menar att den statliga styrningen i synnerhet måste omarbetas eller bli mer aktiv. Staten ska dock vara en aktiv ägare till samtliga bolag den har i sin ägo.

2 SJ AB

En fungerande infrastruktur är grunden för industri, export och regional utveckling – men även för människors möjlighet att resa hållbart. För Vänsterpartiet är en väl utbyggd tågtrafik, där resenären sätts i centrum, avgörande för att bygga ett klimatsmart transportsystem i hela landet.

Men i dag styrs SJ av vinstkrav som sätter kortsiktiga ekonomiska mål före samhällsnytta. Företaget är ålagt att gå med vinst och dessutom leverera utdelning till staten, något som tvingar SJ att fokusera på lönsamhet i stället för resenärernas och klimatets bästa. Lågtrafikerade sträckor nedprioriteras, vilket drabbar landsbygden och leder till att fler väljer flyg eller bil. Det går stick i stäv med klimatmålen.

Vänsterpartiet vill slopa avkastningskravet på SJ. Vinsterna bör i stället investeras i verksamheten, t.ex. i sänkta biljettpriser och satsningar på nattåg till norra Sverige. Lönsamhet ska mätas brett och ta hänsyn till samhällsekonomiska vinster, som minskade utsläpp och ökad tillgänglighet. Det är fullt möjligt att utveckla tågresandet i hela landet, bara vi ger SJ rätt uppdrag och rätt förutsättningar.

För vidare läsning om Vänsterpartiets syn på styrningen av svensk järnväg, läs vår motion En järnväg för framtiden (mot. 2024/25:193) och motionen Transporteffektivitet och hållbart samhälle, från riksmötet 2025/26.

3 Swedavia

Regeringen har de senaste åren valt att stötta Swedavia med kapitaltillskott trots att flyget behöver minska, inte växa. Vänsterpartiet vill istället att pengarna satsas på tåg och klimatsmarta transporter. Resurserna bör styras om till att stärka och bygga ut tågtrafiken, inte hålla flyget under armarna.

Om staten skjuter till pengar till Swedavia måste det också ställas krav: Inga fler expansionsplaner för flygtrafiken och Bromma flygplats bör stängas i förtid. Bromma har dessutom inte ens affärsmässiga förutsättningar för att gå runt. Det är varken ekonomiskt eller klimatomförsvarbart att hålla liv i ett flygfält som spelat ut sin roll.

Regeringen bör stoppa eventuella expansionsplaner kopplat till Swedavia och i stället se hur tågtrafiken kan expanderas för att täcka inrikes resor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Vattenfall

Sverige ska gå före i omställningen till ett förnybart energisystem och ta ansvar för kommande generationer. Investeringar i det svenska energisystemet är helt avgörande för att klara miljö- och klimatomställningen. För att nå målet om ett ekologiskt hållbart samhälle krävs kraftfulla satsningar på förnybar elproduktion.

Vattenfall är Sveriges största statliga bolag och en nyckelspelare i energisystemet. Därför spelar styrningen av Vattenfall en central roll i omställningen. Ägardirektiven till Vattenfall måste tydligt bidra till målen i svensk energipolitik och driva på utvecklingen mot ett hållbart energisystem. Riksdagen bör ställa sig bakom och tillkännage för regeringen att följande portalparagraf bör föras in i Vattenfalls bolagsordning:

Vattenfall ska fortsätta att vara ett helstatligt bolag. Vattenfall och dess dotterbolag ska bedriva energiproduktion som står i överensstämmelse med de av riksdagen antagna miljömålen. Vattenfall ska vara det ledande energiföretaget i omställningen till en ekologisk och ekonomiskt affärsmässigt uthållig energiförsörjning inom samtliga de geografiska områden där bolaget är verksamt. Vattenfall ska genomföra en övergång till hållbar energiproduktion baserad på förnybara energikällor.

Vattenfall har i dag i uppdrag att bedriva energiverksamhet affärsmässigt och samtidigt vara ett av bolagen som leder utvecklingen mot miljömässigt hållbar energiproduktion. Men Vänsterpartiet menar att det finns en inbyggd motsättning här, då kravet på marknadsmässig avkastning ofta krockar med målet om verklig hållbarhet.

Ett tydligt exempel är beslutet kring Letsi kraftstation, som ligger mellan Jokkmokk och Vuollerim. För att maximera effekten har Vattenfall lett om vattnet genom en tunnel i berget, vilket har lämnat en 1,7 mil lång älvfåra helt torrlagd – en av de längsta i Europa. Allt för att öka produktionen några procent. Det är ett tydligt exempel på hur affärsintresset gått före miljö och lokalt ansvar.

Men det behöver inte vara så. Genom att låta en mindre del av vattnet återgå till den ursprungliga älvfåran skulle man kunna återställa fiskbeståndet, gynna den biologiska mångfalden och stärka lokalsamhället. Kostnaden är låg men samhällsnyttan hög. Vänsterpartiet vill se en förändring där Vattenfalls uppdrag styrs tydligare mot långsiktig hållbarhet.

Vattenfall bör ges i uppdrag att utreda investeringskostnaderna för att återföra ett ekologiskt hållbart flöde av vatten till den torrlagda delen av Lilla Luleälven. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet menar att ett krav på lönsamhet för Vattenfalls samlade verksamhet bör stå bättre i samklang med de miljömål som riksdagen fastställt.

För vidare läsning om vår syn på Vattenfalls produktion av energi, läs vår motion Omställning till förnybar energiförsörjning (mot. 2024/25:54) och motionen Energi-politik för mer och förnybar el till rimliga priser, från riksmötet 2025/26.

5 Sveaskog

Sverige är ett land med rika tillgångar på skog. De utgör komplexa ekosystem av stor betydelse genom alltifrån ekosystemtjänster till natur- och kulturvärden och ekonomiska värden. Skogen spelar också en stor roll i klimatomställningen och har potential att ge oss byggstenar för att skapa ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle. Staten är i dag en stor ägare av skogsmark. Sveaskog AB är Sveriges största skogsägare och förvaltar totalt ca 4 miljoner hektar mark. Det statliga ägandet är dock spritt på många olika myndigheter och bolag. Vänsterpartiet menar att det statliga ägandet av skogsområden i stället bör samlas i ett bolag. Det nya skogsbolaget bör ha ett hållbart brukande av skogens resurser, inte avkastning, som främsta mål. Dagens vinstkrav gör det svårt för ett statligt bolag eller en statlig förvaltare att avstå produktiva skogar till andra intressen. I motionen Biologisk mångfald redogör vi för vårt förslag om att all statligt ägd skog bör samlas i ett bolag med hållbart brukande som främsta mål.

Bolag vars uppgift är att hantera naturresurser vars omloppstid kan vara upp till 100 år eller mer ska inte styras av att från ett kvartal till ett annat tvingas utöka sina avverkningar för att möta avkastningsmål. Det försvårar den långsiktiga planering som är helt nödvändig för ett hållbart ägande. Avkastningskraven för sådana bolag bör i stället följa en längre tid.

Regeringen bör omarbeta ägardirektiven för de statliga bolag som ansvarar för naturresurser med en längre omloppstid i syfte att avkastningskraven ska följa en längre tidsperiod. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 SBAB

SBAB Bank AB är ett statligt aktiebolag som bedriver verksamhet på bolånemarknaden. Banken erbjuder lån och sparande till privatpersoner, bostadsrättsföreningar och fastighetsbolag i Sverige. Bankmarknaden är en oligopolmarknad. Det är därmed i högsta grad motiverat för staten att äga en aktör som affärsmässigt driver verksamhet för att främja konkurrensen. Det statliga bolåneinstitutet SBAB har tidigare haft en tydlig roll att på denna oligopolmarknad öka konkurrensen till gagn för kunderna.

Staten hade därför fastställt att SBAB skulle drivas affärsmässigt med ett för verksamheten rimligt avkastningskrav. Utifrån detta sattes år 2000 avkastningskravet till att avkastningen på eget kapital över tiden i genomsnitt skulle uppgå till den femåriga statsobligationsräntan plus 5 procentenheter. En fallande trend i bolånemarginalen mellan 2002 och 2011 kom också att spegla ett fallande vinstkrav på SBAB, då den femåriga statsobligationen föll.

Finansdepartementet beslutade dock därpå om nya mål för SBAB som klubbades vid bankens bolagsstämma 2013. Det innebar att vinstkravet på SBAB nästan fördubblades i förhållande till den tidigare avkastningsformeln till att vara ”över 10 procent” – i linje med övervinsterna i den svenska banksektorn och långt över avkastningen i den europeiska banksektorn. Det förändrade uppdraget för SBAB sammanföll med att bolånemarginalen, som stabiliserats runt 0,3–0,6 i fem år mellan 2006 och 2011, under perioden 2012–2022 steg till i genomsnitt 1,4 procent. Sett till hela perioden 2002–2011 jämfört med 2012–2022 fördubblades bolånemarginalen.

Antar man att skillnaden i genomsnitt är 0,5 procentenheter på bolåneräntan innebär det 20 000 kronor mer i hushållsbudgeten för ett hushåll med 4 miljoner kronor i skulder och minskade vinster för bankerna med ca 25 miljarder kronor per år. SBAB bör därför återfå sitt tidigare uppdrag och avkastningskrav. Åtgärden är enkel att genomföra och kräver bara ett regeringsbeslut.

Vänsterpartiet föreslår:

- Ändra SBAB:s uppdrag till att genom en effektiv verksamhet bidra till mångfald, konkurrens och prispress på marknaden för bolån.
- Sänk SBAB:s avkastningskrav till det som gällde 2012, femårig statsobligationsränta plus 5 procentenheter.
- Tillsätt en utredning med uppdraget att se över om den risk SBAB:s utlåning innebär verkligen speglar långsiktig avkastning i linje med börsen eller om avkastningskravet ska sänkas ytterligare.

Vad som anförs ovan om SBAB:s ändrade uppdrag och avkastningskrav bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna. Vintern 2014 – för mer än tio år sedan – meddelade SBAB att man avsåg att försämra servicen och villkoren för företagskunder och bostadsrättsföreningar utanför de tre storstadsregionerna och vissa högskole- och tillväxtorter, framför allt i södra Sverige.

SBAB bör användas i motsatt riktning. I stället för att avveckla sin utlåning till stora delar av landet borde SBAB komplettera marknadens bristande utlåning på landsbygden.

Regeringen bör ändra ägardirektiven på så sätt att SBAB ska åläggas att upprätthålla god service och goda villkor i hela landet och därigenom bli ett samhällsnyttigt företag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

SBAB bör också få i uppdrag att se över hur man kan bidra till att finansiera lån för företag på landsbygden och vilka särskilda aspekter som då bör beaktas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Genom att arbeta med produktutveckling skulle SBAB dessutom på ett konkret sätt kunna öka finansieringsmöjligheterna för små och nystartade företag på landsbygden. SBAB bör även få i uppdrag att särskilt arbeta för investeringar som leder till ökad hållbarhet. Detta kan man göra t.ex. genom paket- och lånelösningar inom FoU-området, vilket i dag ofta är svårt för små och medelstora företag att få finansierat från annat håll.

SBAB bör få i uppdrag att aktivt arbeta med att utveckla lösningar och produktutveckling för små och medelstora företag i syfte att utgöra ett komplement till marknaden och stödja hållbara investeringar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Samhall

Flera kritiker har under en längre tid pekat på att Samhalls avkastningskrav skapar en press inom organisationen som kan leda till att syftet med verksamheten förfelas. Rapporter som inkommit har bl.a. pekat på att personer med funktionsnedsättning väljs bort från Samhall, vars själva funktion är att vara till stöd just för personer med funktionsnedsättning vilka inte förmodas kunna klara sig utan stöd på arbetsmarknaden.

Svaret på hur det blivit så ligger i Samhalls förändrade inriktning – från ett statligt bolag med socialt ansvar till ett bemanningsföretag som verkar enligt marknadens principer. Det är en förändring som inneburit att krav på lönsamhet, kundfokus och affärsmässighet väger tyngre än medarbetarnas hälsa och utveckling. För att komma till rätta med problemen behöver Samhalls uppdrag förändras i grunden. Vänsterpartiet vill se ett Samhall som bidrar till ett brett arbete för en värdig och utvecklande arbetsmarknad för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen bör verka för att ändra ägaranvisningen för Samhall så att kravet på affärsmässighet utgår. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det har även under en tid förekommit uppgifter om brister i det systematiska arbetsmiljöarbetet hos Samhall. Det har bl.a. rapporterats om mycket allvarliga missförhållanden: Anställda, varav många i riskgrupp, har enligt dessa uppgifter tvingats att utföra riskfyllt arbete utan skyddsutrustning under coronapandemin. Chefer vittnar om orimliga krav för att vinna kontrakt och uppnå lönsamhet. Skyddsombud vittnar om stora brister i arbetsmiljöarbetet och arbetsgivarens arbetsmiljöansvar. Detta rimmar inte väl med regeringens ambitionsnivå för hållbart företagande och är oroande.

Regeringen bör göra en analys av metodiken på området hållbart företagande i relation till Samhalls arbetsmiljö och olycksfallsstatistik och rapportera denna till riksdagen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För vidare läsning om Vänsterpartiets förslag kring hur Samhall bör utvecklas, läs vår motion Funktionsrätt på arbetsmarknaden (mot. 2023/24:76).

8 Akademiska Hus

Det statliga bolaget Akademiska Hus har till uppgift att äga, utveckla och förvalta fastigheter vid landets universitet och högskolor. Den övervägande majoriteten hyresgäster är lärosäten. Lärosäten är myndigheter som befinner sig på samma plats och i samma lokaler under lång tid. Trots detta ska Akademiska Hus hyressättas efter en standard som är anpassad för bolag som är utsatta för konkurrens. Lärosätena är inte som vilka bolag som helst, med en verksamhet som enkelt kan välja lokaler på en fri marknad. Vänsterpartiet menar att det inte är rimligt att hyreskostnader till Akademiska Hus utgör en så stor del av lärosätenas kostnader som i dag. Ett alternativ vore att

vinsten från Akademiska Hus i stället återförs till akademien i form av fria projektbidrag eller liknande.

För vidare läsning om Vänsterpartiets förslag för förändrad hyressättningsmodell för Akademiska Hus, läs vår motion Akademisk frihet.

9 Apoteket

Vänsterpartiet var motståndare till att apoteksmonopolet avskaffades 2009.

Avregleringen 2009 utgick från den stora Apoteksmarknadsutredningen (SOU 2008:4) som gjorts året före. Avregleringen av apoteksmonopolet har visat att marknaden inte klarar av att förse Sveriges befolkning med receptbelagd medicin. Det visar också den allt större medicinbristen och avsaknaden av lager av livsviktiga mediciner. Tidigare hade Apoteket AB ansvar för Sveriges medicinförsörjning i kris, genom tydliga förordningar. Men 2009 avvecklades Sveriges medicinberedskap till stora delar, liksom de nationella beredskapslagren. Ingen aktör fick ansvaret, något som kritiserats hårt i sex statliga utredningar sedan dess, bl.a. i Riksrevisionens stora granskning av läkemedelsförsörjningen 2018.

För vidare läsning vad gäller Vänsterpartiets förslag kopplat till apoteken, se motionen En aktiv industri- och landsbygdspolitik för en rättvis klimatomställning, välfärd och arbete i hela landet (mot. 2025/26:V362).

10 Statliga bolag och handel med Israel

Israels brutala krigföring mot Gaza har lett till katastrofal förödelse. I skrivande stund har minst 60 000 människor dödats, andra har skadats eller försvunnit i rasmassorna efter bombningarna. Svälten är utbredd, bristen på medicin och sjukvård akut och de humanitära villkoren fruktansvärda. Omvärlden behöver införa skarpa sanktioner mot Israel för att tvinga fram en omedelbar och permanent vapenvila. Statliga bolag ska inte handla med Israel så länge Israels folkmord i Gaza och ockupationen av Palestina pågår. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För vidare läsning, se vår motion om Israels folkmord i Gaza (mot. 2025/26:V320).

11 Grundlagsskydd för gemensam egendom

De senaste decennierna har politiker sålt ut stora delar av vår gemensamma egendom som skolor och vårdcentraler, apotek och allmännyttans lägenheter. När andra partier vill minska det gemensamma ägandet, vill Vänsterpartiet öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv.

I dag skyddar grundlagen den privata äganderätten, men det saknas ett skydd för det som vi äger tillsammans. Vänsterpartiet anser att den gemensamma äganderätten behöver förstärkas och vi vill därför införa ett grundlagsskydd för gemensam egendom.

Skyddet ska gälla på såväl statlig som regional och kommunal nivå. Vi vill att en utredning ser över hur ett grundlagsskydd för gemensamt ägd egendom ska kunna uppnås. Ett sådant skydd kan exempelvis ske genom ett tillägg i regeringsformen (RF) i det avsnitt som reglerar det privata egendomsskyddet och allemansrätten. För att det inte ska gå att runda ett sådant skydd genom att dela upp en försäljning i flera mindre steg bör det även finnas särskilda regler för vilken egendom som ska räknas till en och samma försäljning. De regler för vad som räknas som en och samma upphandling skulle kunna fungera som en modell.

För vidare läsning, se motionen Konstitutionella frågor (mot. 2024/25:1934) samt motionen Statliga företag (mot. 2023/24:68).

12 Återförstatliga rättsväsendets fastigheter

Många av rättsväsendets fastigheter ägs av Specialfastigheter, ett fastighetsbolag som ägs av svenska staten. Specialfastigheter äger, utvecklar och förvaltar bl.a. kriminalvårdsanstalter, ungdomshem, domstolsbyggnader och polisfastigheter. Det är speciella verksamheter som ofta utgör viktiga samhällsfunktioner och som ställer höga krav, framför allt på säkerhet. Men det finns också andra privata fastighetsägare som rättsväendet hyr lokaler av. Att allt fler personer döms till fängelse under längre perioder innebär därför att vissa företag kan göra vinster på kriminalvård.

Även polishus och domstolsbyggnader ägs av privata bolag. Samhällsbyggnadsbolaget (SBB) ägde t.ex. tidigare polishus på en rad orter. Ännu allvarigare är det när samhällsviktiga fastigheter ägs av bolag med kopplingar till grov kriminalitet. Södertälje tingsrätts lokaler ägs av en bolagskoncern som är direkt kopplad till en nyckelperson inom Södertäljenätverket. Enligt Vänsterpartiet är det tecken på ett fullkomligt haveri när ett bolag med kopplingar till grov kriminalitet har möjlighet att tjäna pengar på skattefinansierad verksamhet, en verksamhet som dessutom syftar till att bekämpa kriminalitet.

Vänsterpartiet anser dessutom att det är ett generellt problem att samhällsnyttiga fastigheter på detta sätt säljs ut till eller byggs och förvaltas av privata fastighetsbolag. Det är inte rimligt att privata ägare kan göra vinster på fastigheter som används för skattefinansierade verksamheter som t.ex. polishus, domstolar eller anstalter. Det är även olämpligt utifrån fler aspekter när samhällsviktiga fastigheter står utanför vår demokratiska kontroll och därmed riskerar att kunna säljas vidare till oseriösa, kriminella eller säkerhetspolitiskt olämpliga ägare.

När andra partier vill minska det gemensamma ägandet vill vi öka det för att bättre kunna styra samhällsutvecklingen. Vi har gemensamt byggt upp tillgångar i form av statliga bolag för att kunna styra delar av samhället genom dem men också för att kunna inbringa mer pengar till det gemensamma för en bättre välfärd. Att öka det gemensamma ägandet är viktigt inte minst ur ett demokratiperspektiv. Vi har därför återkommande föreslagit att ett grundlagsskydd ska införas för gemensam egendom på statlig, regional och kommunal nivå. Vi har även föreslagit att riksdagens beslut i frågor som rör utförsäljning av gemensam egendom ska fattas med kvalificerad majoritet. Vi anser att riksdagen har rätt att få insyn i hur stor andel av rättsväsendets fastigheter som ägs av privata fastighetsbolag. Vi menar även att det privata ägandet av dylika fastigheter behöver begränsas och på sikt bli statligt igen. I vart fall bör möjligheterna

att göra privata vinster på rättsväsendets skattefinansierade verksamhet bli mindre. Den organiserade brottsligheten måste ovillkorligen städas bort från branschen.

För vidare läsning, se motionen Åtgärder mot organiserad brottslighet (mot. 2024/25:1904) samt motionen Konstitutionella frågor (mot. 2024/25:1934).

Birger Lahti (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Ida Gabrielsson (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)

Kajsa Fredholm (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Malin Östh (V)